

TISZALÖK ZSIDÓ RAGADVÁNYNEVEI

Évtizedekkel ezelőtt kezdtem gyűjteni községem ragadványneveit. Munka közben többször is találkoztam zsidó ragadványnevekkel. Akkor lejegyeztem ezeket, de nem dolgoztam fel a községi anyagban. Valahogy másnak éreztem és külön dolgotat témájának tartottam.

Kezdem adatokat gyűjteni megyénk zsidóságának történetéről. Már az első adatok után megállapíthattam, hogy Szabolcs megye zsidó lakosságáról igen ellentmondásosak a források. Egyesek szerint zsidók vagy zsidó valláson levő más népek már a honfoglalás idején is éltek megyénk területén. Két tanulmány is fejtegeti, hogy van a megyében néhány zsidó eredetű helységnév: Balkán, Balsa, Bakta /HUNYDI FERENC: Keresztény archívum. Vác, 1794.; és dr. N. L.: Zsidóhelységnévek Szabolcs-megyében. Nyíregyháza, 1897./.. Érdekességként megemlítem, hogy a nyíregyházi múzeumba került egy kőből készült héber feliratú pecsétnyomó. 1888-ban találták Rakamazon a nagy árvíz után kő-, bronz- és népvándorláskori leletek között. Szövege a következő: „Jechiel Sevaga ben Menachim Gerson”.

A magyarországi zsidóság jogainak első korlátozását is éppen megyénkben hozták. 1092-ben I. László király a Szabolcs várában összehívott zsinaton hozott intézkedést ellenük. A szabolcsi zsidók csak II. József uralkodása idején kezdték kialakítani hitközségeiket, és ekkor építették első templomaikat is.

A megye zsidóságának száma az 1891-i népszámláláskor 21178 fő. A megye 17 zsidó anyakönyvezetősége között van a tiszalöki is. Ebből megállapítható, hogy a századfordulón a községben 473 zsidó élt, s ez a lakosság tíz százaléka volt. A zsidó lakosság körében elég nagy volt a mozgás. Erre következtetek abból, hogy az 1848. évi zsidóösszeírásban talált családnevekből az 1940-es években csak a Katz, Grosz, Stern, Bernát, Lévi, Farkas, Stark, Szinai, Goldberger, Altmann és Fögel családok éltek Tiszalökön. A többi zsidócsalád később került a községbe. Természetesen elvándorlás is volt, hiszen

az 1848. évi összeíráskor 366 zsidó adatait rögzítették a községben, és 1900-ban alig száz fővel voltak többen. 1848-ban készült összeírásban gyakran szereplő Citrom, Dávid, Seffer, Fried, Paplanos, Herskó nevek a századfordulón már nincsenek a Tiszalökön élő zsidó családok között.

Természetesnek hittem, hogy a levéltárban megtalálom a községből deportált zsidók névsorát. Nem így történt! Hosszas kutatómunkával sem találtam hiteles adatot arról, hogy kiket telepítettek ki, illetve kiket vittek koncentrációs táborokba. Így aztán e kérdésben teljesen az emlékezésre kellett hagyatkoynom. A községben élt 57 zsidó családból harminckettőnek volt ragadványneve. Ezek keletkezése más mint a magyar paraszt lakosságé. A legtöbb zsidónév németes, s a magyar embereknek "beletört" a nyelve. Igyekeztek hát elnevezni úgy, hogy megnevezésük ne okozzon nehézséget /pl. Rosenblücköt elnevezték Bunkónak, Rózenbunkónak. A rózent még csak ki tudták ejteni, de a blück már nem ment. Lett hát belőle bunkó/. Persze nem mindig sikerült a hangzásbeli társítás. Ilyenkor ragasztottak rá valami találó magyar szót. S érdekes, hogy ezért a legtöbb zsidó nem is haragudott /Fógel Mór - Zódbika/.

Feldolgozásomban igyekeztem követni a ragadványnevek szokásos rendjét. A ragadványnevekhez azoknak a neveit tüntettem fel, akik legutóbb viselték. Ahol pontosítani tudtam, hogy ki kapta, ott utaltam erre.

A ragadványneveket aláhúzással jelöltem meg /Piritós Altmann Béla/. Dolgozatom végén felsorolom a községben élt zsidó családok neveit. Itt aláhúzással jelöltem azokat a családokat, melyekből valaki a II. világháború után visszatért a községbe. A községben véglegesen Fógel Sándor, Friedländer Béla és Kaisler Anna maradt. A dolgozatom készítésekor pedig már csak Friedländer Béla élt egyedüli zsidóként Tiszalökön.

1. Más személyről kapott ragadványnevek

Citromos Lóvi Viktor. A családot csak citromosnak emlegették. Valamilyik Lóvi azért kapta, mert a régi szatócsboltokat ő látta el citrommal, de a lakásán is bárki vásárolhatott tőle. A ragadványnév a családban öröklődött, lányok és fiúk

egyaránt használták. A család elfogadta az elnevezést, nem haragudott érte.

Lisztes zsidó Lőwi Sándor. Az elnevezett Lőwi lisztel kereskedett. Fiai, lányai tovább örökölték, jóllehet ők már nem foglalkoztak lisztárúsítással. Ha szóba kerültek, csak így emlegették őket: „A lisztes zsidó fia”. Tudták, hogy ez az elnevezésük, de nem haragudtak érte. Maguk között ők is így emlegették egymást.

Meszes Berkovits Mór. Az elnevezést a jelzett nevű kapta. Házassággal került a községbe, és egy nagyon szűk, apró mészárúsító boltot nyitott. Családja minden tagja „meszes” lett. Elfogadták elnevezésüket, és azt általánosan használták a községben.

Kikítős Schwarz Ignác. Nagyon szűkös választékú, vegyes árukészletű üzletecskéje volt. Legtöbbször csak a mosáshoz szükséges kékitőt lehetett nála kapni. Rajta is maradt a „kikítős”. Csak lányai voltak, de nem is emlegették őket más-képpen, csak kikítős lányoknak. Ezek sem haragudtak az elnevezésért.

2. Testi tulajdonságra, öltözködésre utaló elnevezések

Fácánkakas Léwi Sándor. Pipiskedő, érdekes járású, nagyon vékony lábú ember volt. Gyakran színes sálát és élénk színű kalapot viselt. Nemcsak a magyar lakosság, hanem a zsidók is fácsnkakasnak hívták. Lassan a Léwi el is maradt, és csak ragadványnevén emlegették /Kivel beszéltél? Fácánkakas-sal!/. Eleinte haragudott az elnevezésért, de később tudomásul vette. Erre a ragadványnévre még ma is minden 60 éven felüli megkérdezett határozottan emlékezett.

Blincsu Schwarz Ármin. Az egyik szemére kancsal volt. Beszéd közben akaratától függetlenül „csapott” a szemével. Rajta is maradt az elnevezés az egész családon. Felesége kofázkodott, és mindenki csak Blincsunénak ismerte. A megkérdezettek nagyobb része nem is tudta a rendes nevét. Családja minden tagjának jelölésére használták.

Kazsi Lówi József. Községünkben a nagyothallót „kasu”-nak nevezték. Mivel Lówi József már gyerekkorában is kasu volt, a többi zsidógyerek kazsinak nevezte. Az elnevezés csak személyére vonatkozott, családjára nem. Az általam megkérdezetteknek csak szűk köre ismerte az elnevezést.

Luzer Goldmann József. A szüleitől kapta nevét. Mikor beszéltek a gyerekhez és az -- mivel nem értette -- csak bámult, mindig azt mondták a szülők, hogy „luzer”. Ezt ugyan nem értették a falusiak, de elfogadták. /Lehet, hogy héberből variált szó?/ Csak a nevezettre használták, nem volt általánosan elterjedt.

Bika Móric Főgel Mór. Nagydarab, erős, izmos ember volt. Hirtelen természete gyakran sodorta verekedésbe. Szerette a nőket, s tette is a szépet magyar és zsidó menyecskének egyaránt. Általánosan ismert és használt ragadványnév, melyre ma is jól emlékeznek az idősebbek. Eleinte haragudott a névért, később még talán büszke is volt rá.

Japánkakas Grünfeld Lajos. Igen kistermetű, nagyon szep-lős emberke volt és erős rikácsoló hangon beszélt. Csak személyére vonatkozott az elnevezés. Haragudott a ragadványnév miatt, ezért gyakran emlegették bosszantására.

Hörcsög Grünfeld Ferenc. Veresképű, szelős ember, akinek beszéd közben habzott a szája, s itt-ott fercsegett a nyála. Ezért ragadt rá az igen találó hörcsög név. Ezt csak erősítette, hogy bennülő apró szemmel pislogott az emberekre. A természete is indulatos, olyan hörcsög féle volt. A név az egész családra vonatkozott, bár a fiainak külön is volt ragadványnevük. A községben általánosan használt és ismert volt, melyre ma is minden megkérdezett jól emlékezett. Igen haragudott az elnevezésért.

Tabu Grünfeld Miklós. Hörcsögnek a fia. Az apjával ellentétben nagyobb darab ember, mindig bő, nagyfenekű nadrágot hordott. Olyan tubugatyás volt. Így lett ő hörcsög helyett tubu. Tudta, hogy így nevezik, de közömbösen vette, ellenben az apai hörcsög elnevezésért ő is igen neheztelt. A tubu elnevezést inkább csak szűk kör használta, de azért sokan emlékeztek rá.

Poklos Fogel Herman. Tulajdonképpen nagyhasú, pocakos ember volt, aki igen jó étvágyal tudott enni. Sokkal több ételre volt szüksége mint az átlagembernek. Csak személyét jelölte a ragadványnév, melyet családneve nélkül használtak /pl. Melyik Fogel volt itt? -- Poklos, Bika Móric stb./. Nem örül túlságosan az elnevezésnek, de eltúrte használatát.

Gyengefingó Fülöp József. Igen beteges, vékony termetű, sovány, sápadt ember volt. Valaki a falusi parasztemberek közül mondta rá, hogy ez a zsidó olyan gyenge, hogy még egy egészségeset sem tudna fingani a vereshagymától. Így lett Fülöp József gyengefingó. Rá vonatkozott csak az elnevezés. Tudta, hogy ez a neve, de úgy tett, mint aki nem vesz tudomást róla.

Szaroscsutak Grosz Ignác. Gyerekkorában mindig csüngött az orra. Egy rongydarabbal törölgette az anyja, és a rongy mindig nedves volt. Egyszer így fakadt ki az orrát törölgető mámi: „Olyan ez a rongy mint a szaroscsutak.” Meghallotta ezt egy éppen ott levő szegény magyar gyerek -- ók gyújtottak szombaton valami fizettségért tüzet -- s ezzel kezdték csúfolni a zsidógyereket. Ez nem volt valami hízelgő, s haragudott is nagyon érte, pedig az egész családra használták. Főleg a falusi lakosság emlegette így.

Könnyűgúnár Goldstein Ármin. Vékony, hosszú altestű és igen rövid felső testrészt ember volt. Aránytalan testalkata miatt érdekes volt a járása is. Két kezét széttartva, lóbálva ment. Valaki elnevezte könnyűgúnárnak. Rajta maradt egész családján. Rendes nevét nem is említették. Elviselte a ragadványnevet.

Zódbíka Fógel Móric. Bika Móricnak volt a fia. Mindig olyan sötétzöld színű kaftánszerű köpenyben járt. A két szeme kiugró, düllelt volt. Ezért ragadt rá a zódbéka. Általánosan ismert és használt név volt, az egész családját így emlegették. Eleinte nem örült az elnevezésnek, később viszont tudomásul vette, hogy így nevezik. Ma is jól emlékeznek rá az idősebbek.

Rosszkalap Fogel Lajos. Mindig olyan ütött-kopott kalapot viselt, amit már csak a madárijesztőre tettek. Ha szóba hozták, a válasza az volt, hogy „ez még nem is rosszkalap”. El is nevezték ennek. Nem törődött a ragadványnévvel, pedig az egész családja „rosszkalap” volt.

Lajbis Berkovits Lajos. Kézi targoncával szódavizet szállított házakhoz. Alacsony termetű ember, de a zakója /lajbija/ olyan nagy volt, hogy annak ujja eltakarta az egész kezét. A hossza is majdnem a térdéig ért. Általánosan használt név volt. Még az idősebbek zöme sem tudta a rendes nevét. A lajbis elnevezést viszont minden 60 éven felüli megkérdezett ismerte. Nem törődött a ragadványnévvel. A zsidó családok is így emlegették.

3. Szavajárása, szokása alapján

Pirítós Altmann Béla. Üzletében, ha valaki drágának mondta az áruját, mindig az volt a válasza: „Annyi hasznom sincs rajta, hogy pirítós kenyérre elég legyen”. Addig mondogatta ezt, hogy végül rajta maradt a pirítós elnevezés. Ismert és használt ragadványnév volt. Az egész családra használták. Nem haragudott az elnevezésért.

Vadliba Müller Herman. Kocsmája a Tisza töltéséhez közel volt. Cégérnek használta a vadlibát, s végül rajta maradt az elnevezés. Mikor megtudta, levette a cégért, de őt már csak vadlibaként emlegették. Rendes nevét alig páran tudták, de a vadliba elnevezésre mindenki emlékezett. Később megszokta és elviselte a vadliba nevet.

Kostök Weis József. A bőrös zsidótól megvásárolta a birkák herezacskóját, abból dohánytartó sallangos zacskókat csinált, és árusította a pipázó embereknek. Mivel árujának alapanyaga a „kostök” volt, később nem is nevezték másképpen, csak kostöknek. Csak személyével kapcsolatban használták, családtagjai nem örökölték. Ő pedig a haszon reményében továbbra is készítette a dohányzacskókat, mit sem törődve azzal, hogy kostöknek nevezik.

Duvid Lei Dávid. Volt 5 lánytestvére, így érthetően büszke volt az apja egyszem fiára. Mondogatta is mindenkinek, hogy üzletét a fia, Duvid öröklí. /A Dávidot zsidós ejtéssel Duvidnak mondta./ Így maradt rajta a név még gyerekkorában, és viselte felnőttén is. Mikor megnősült, családtagjai is Duvidok lettek. Nem haragudtak a ragadványnévért.

Filveszarok Grünbaum Jenő. Félős természetű, alacsony-termetű, sokgyerekes kereskedő volt. Többször is csődbe jutott, s ilyenkor a családja egyik napról a másikra élt. Mikor biztatták, hogy próbálkozzon újra a kereskedelemmel, azt válaszolta, hogy neki semmi sem sikerül és szarni is csak félve mer. Nem kellett sokszor mondania, s a parasztemberek már is „filveszarik”-nak nevezték. Nem örült az elnevezésnek, de eltűrte. Családtagjaira nem ragasztottak ragadványnevet.

Jaszli Erdei József. Csak az édesanyja volt zsidó. Még egészen kicsi korában becézte a Józsefet Jaszlinak. Szokatlan volt ez az elnevezés, és a többi gyerek csúfolta vele. Nem is emlegették másképpen csak így: „Az Etel néni fia, Jaszli.” Általánosan ismert név volt, amit csak a nevezettre használtak. Nem szerette, ha csúfolták.

4. Ismeretlen eredetűek

Hájmus Müller Henrik. Valószínű, hogy a Henrik kereszt-név héber becézése vagy rövidítése a Heim, s ebből további kedveskedéssel lett Hájmus. A községben mindenki így emlegette. A rendes neve teljesen feledésbe ment a ragadványnév mellett. Az általam megkérdezettek többsége is csak Hájmusnak ismerte. Erre az idősebbek mind emlékeztek, de a Müller Henrik névre alig páran.

Burek Klein Izidor. Adatközlőim közül senki nem emlékezett már arra, hogy miért kaphatta a burek elnevezést Klein Izidor. A ragadványnév ismert volt és arra még ma is emlékeznek.

Báró Szinai Dávid. Egyáltalán nem volt báró címe. Több Szinai család volt a községben, és azok mind igen szegények voltak. Egyedül Szinai Dávid rendelkezett vagyonnal. Neki több

helyiségből álló szövetüzlete volt. A család ízlésesen és jól öltözött, látszott rajtuk a polgári jólét. A család minden tagjára használták a báró elnevezést, és azok erre még büszkék is voltak.

Bunkó Rosenblück Ármin. Bevezetőmben már említettem a bunkó ragadványnév keletkezésének körülményét. Fiai is örökölték a nevet. Az egyik fia sportoló is volt: ökölvívással próbálkozott. Így aztán megerősítést nyert a Bunkó. Tudták ragadványnevüket, de nem haragudtak érte.

Feketepók Kun Ferenc. A megkérdezettek többféleképpen is magyarázták az elnevezést. Általánosan használt ragadványnév volt. Gyakran emlegették Pók Ferinek is. Az idősebbek valamennyien ismerték mind a két elnevezést.

Citrom Polacsek Ignác. Kerékpárkereskedő volt, így nem kaphatta nevét úgy, mint citromos Lővi Viktor. Elég kevesen emlékeztek már erre a ragadványnévre.

Kátyu Lővi Jenő. A ragadványnév ismert és használatos volt, de eredetére nem találtam kellő magyarázatot. Csak a nevezett személlyel kapcsolatban használták.

A községben élt zsidó családok névsora

A családok létszámát hivatalos adatok nélkül pontosan megállapítani nem lehetett, ezért nem is tüntettem fel. A családi név után annak a keresztnévét írtam, aki leginkább ismert volt. Feltehető, hogy a névsor nem teljes, hiszen csak az emlékezetre támaszkodhattam.

1. <u>Altmann</u> Béla	11. <u>Fogel</u> Sándor
2. Angyal Simon	12. dr. Engel Emil
3. Berkó József	13. Farkas Ilona
4. <u>Berkovits</u> Mór	14. Fülöp József
5. Bernát Etel	15. <u>Goldberger</u> Hugó
6. Blum Jenő	16. Grósz Ignác
7. Danzinger Mór	17. Goldstein Ármin
8. <u>Friedländer</u> Sámuel	18. <u>Grünfeld</u> Miklós
9. <u>Friedländer</u> Béla	19. Goldmann József
10. <u>Freirei</u> Aladár	20. Glück Izidor

21. Grünbaum Jenő	40. Rózsási János
22. Hartmann Jenő	41. Rómer Ervin
23. <u>Halasi</u> Mór	42. <u>Reikmann</u> Ignác
24. <u>Kaisler</u> Zoltán	43. Rót József
25. Kanzler Dezső	44. Schlissermajer Mór
26. Koltai József	45. Schlesinger Ármin
27. <u>Kun</u> Ferenc	46. Schwarz Elemér
28. <u>Kraus</u> Ignác	47. <u>Sévek</u> Ferenc
29. Kulcsár Bertalan	48. Stern Izidor
30. Klein Jakab	49. Schatz Aranka
31. Katz Lévi	50. Stark Izidor
32. <u>Lówi</u> Sándor	51. <u>Szinai</u> Dávid
33. Ladner Szerén	52. Szinai Mór
34. Láji Rózsi	53. <u>Szőnyi</u> Adél
35. Lewwi Izsák	54. Szőnyi Vilmos
36. Müller Herman	55. <u>Weis</u> József
37. <u>Neuwirt</u> Ábrahám	56. Weckerman Mór
38. Polacsek Ignác	57. Weinberger Ignác
39. <u>Rósenblück</u> Ármin	

GÖRBEDI MIKLÓS

AZ ISKOLAI RAGADVÁNYNEVEK GYŰJTÉSE ÉS FELDOLGOZÁSA

Szilárd meggyőződésem, hogy mióta iskolák és diákok vannak, van iskolai ragadványnév is. Jókedvükben kedélyeskedésből vagy tréfás kötekedésből, bosszúságukban gúnyolódásból vagy éppen lenézésből, de mindig szerették hivatalos nevüktől eltérően megnevezni egymást, illetőleg nevelőiket tanulóink. Tökéletesen igaza van neves névkutatóknak -- KÁLMÁN BÉLA akadémikusnak -- abban, hogy „Melegágya a ragadványnévnek az iskola, ahol a diákok osztálytársaik és tanáraik egy részét ragadványnéven nevezik” /A nevek világa. Bp., 1967. 103/. A bizonyító adatok százait tudnám e megállapítás igazolására említeni saját rohodi gyakorlatomból is, most mégis néhány szemé-